

תוכן העניינים

15

פתח דבר

א. מבוא

19

הקדמה

19

רבנו תם וחיבור ההכרעות

22

מאפייני חיבור ההכרעות

23

המהדורה הביקורתית המבוארת

24

המבוא

28

ה'פְּעַל': חידושו של רבנו תם בתורת השורש

29

שיר ההקדמה לחיבור ההכרעות

30

שימוש והתמצאות במהדורה ובמבוא

31

פרק א: ספרות המחקר ומלאכת חיבור ההכרעות

31

זיהוי של כותב חיבור ההכרעות

34

סקירת ספרות המחקר על ויכוח מנחם-דונש ועל חיבור ההכרעות

35

כתבי־יד

38

מקורות ראשוניים בדפוס הקשורים לוויכוח מנחם-דונש ולהכרעות רבנו תם

40

יתרון המהדורה הביקורתית של חיבור ההכרעות על מהדורת פיליפאוסקי

42

מספר קטעי הדיון של דונש ורבנו תם וסדרם בכתבי־היד ובמהדורות המודפסות

47

הקשר בין מבנה החיבור של רבנו תם למבנה החיבור של דונש

49

פרק ב: כללים פרשניים

49

סמנטיקה

א. השיקול הסמנטי מול השיקול המורפולוגי 49; ב. השיקול הסמנטי מול השיקול

הרעיוני 50; ג. זהות סמנטית בין צורות קרובות 51; ד. השפעת ההקשר הענייני על

משמעות השורש 51; ה. דמיון מורפולוגי בין 'פְּעַל'ים 52; ו. הגבלת תחום המשמעות

של השורש 53; ז. מטפורות וצירופים נושאי משמעות קבועה 53; ח. הימנעות משורש

יחידאי או מפירוש יחידאי 54

55

תחביר

א. פעלים הזוקקים מילות ואותיות יחס קבועות 55; ב. אותיות יחס המשנות משמעות 56;

ג. שני מושאים לנשוא אחד 57; ד. מקראות חסרים 57; ה. חילופי משמעות בין בנייני

הפועל 58; ו. גרירה של סופית הריבוי 59; ז. ריבוי משמעים לאותיות היחס 60; ח. 'כי'

משמש בלשון אלא 60; ט. הסגנון המקראי 61

- 62 תקבולת
א. הרצף הכרונולוגי 64; ב. תחום התקבולת 64; ג. תחביר 65; ד. זוגות של מיילים
קבועות 65
- 65 סיפורים זהים
א. פרשנות הדדית 66; ב. פרטים זהים ופרטים עלומים 67
- 67 הקשר ענייני
א. סוף פסוק המלמד על תחילתו 67; ב. תחילת פסוק המלמדת על סופו 68; ג. ויגיד
עליהם רַעם 68; ד. שורשים יחידאיים 69
- 69 פשוטו של מקרא
- 71 **פרק ג: שיטות פירוש למילה הבודדת**
- 71 פירוש על פי השורש
א. עדיפות למשמעות אחת 71; ב. כללי מורפולוגיה ותיאולוגיה בזיהוי השורש 73
- 74 פירוש על פי ההקשר הענייני
א. איכות האסמכתא המקראית 75; ב. אי־התאמה לניקוד ולהטעמה 75; ג. אי־התאמה
לדקדוק הלשון 76; ד. סטייה מהמשמעות המקובלת של השורש 76; ה. זיהוי מורפולוגי
על פי הקשר ענייני 77; ו. השתלבות בפסקה המורחבת 77; ז. הפירוש הכפול 78;
ח. שלילת הפירוש האחר 79
- 79 פירוש על פי שיכול אותיות
א. עדיפות לשיכול אותיות על הקשר ענייני ועל משמעות השורש 80; ב. עדיפות
לתקבולת על שיכול אותיות 80; ג. עדיפות להקשר ענייני על שיכול אותיות 81; ד. שיכול
אותיות כאסמכתא משנית 81; ה. שיכול אותיות סתום 82
- 82 פירוש על פי חילוף בין עיצורים
- 83 פירוש על פי תורת הלשון
א. מורפולוגיה 84; ב. השוואת משקלים 85; ג. חילוף בין אותיות יחס 85; ד. מילת יחס
מוצרכת 86; ה. תחביר 87; ו. חילופי זמנים 87; ז. סמנטיקה 88
- 88 פירוש על פי הָלַחַם
- 89 פירוש על פי שורשים בעלי משמעות והיפוכה
- 90 פירוש על פי מבנה ספרותי
- 91 פירוש על פי דמיון בין מצבים
- 94 **פרק ד: מאפיינים פרשניים ייחודיים**
- 94 חשיפת אישים ואירועים היסטוריים
א. אירוע לאומי עתידי 94; ב. אירוע לאומי מהעבר 96; ג. אירוע אישי מהעבר 97;
ד. דמות היסטורית 98; ה. שלילת קשר היסטורי 98

- 98 פרשנות מקורית חריגה
א. הקשר ענייני 99; ב. מורפולוגיה 100; ג. סמנטיקה 101; ד. עריכת ספרי מקרא 103
- 104 פרשנות נסמכת לוגיקה
א. לוגיקה נסמכת מקרא 104; ב. לוגיקה נסמכת מורפולוגיה 106; ג. לוגיקה נסמכת ריאליה 106; ד. לוגיקה נסמכת לשון משנה 108; ה. דפוס השקלא וטריא התלמודי 108
- 109 רב-משמעות של הביטוי המקראי
א. עדיפות לפירוש ענייני 109; ב. אימוץ פרשנות דחוקה של מנחם 110
- 111 הימנעות מהפירוש הפשוט
113 פרשנות נתמכת ריאליה
א. חיי יומיום 113; ב. סביבה 114; ג. מזון 114; ד. טבע האדם 114; ה. עולם החי 115; ו. עולם הצומח 115; ז. טכנולוגיה 115; ח. תכשיטנות 116; ט. העולם המדיני 116
- 116 אטימולוגיה
א. אטימולוגיה אגב גררא 116; ב. אטימולוגיה פרשנית 117; ג. זיהוי אטימולוגיה אצל מנחם 118
- 120 פרק ה: לשונות אחרות: לשון המשנה, ארמית לסוגיה, ערבית
120 לשון המשנה
א. הימנעות מאסמכתא מלשון משנה 121; ב. לשון המשנה כאסמכתא משנית 123; ג. לשון המשנה כאסמכתא משלימה 124; ד. לשון המשנה כאסמכתא יחידה 125
- 126 הארמית של תרגומי המקרא: אונקלוס, יונתן, המיוחס ליונתן, הכתובים
א. הימנעות מאסמכתא ארמית 126; ב. שימוש באסמכתא ארמית 128
- 130 הארמית המקראית
132 הערבית
א. שלילה עקרונית של שימוש בערבית 133; ב. שלילה עניינית של פירוש על פי הערבית 134; ג. הסכמה עם פירוש על פי הערבית 135
- 136 פרק ו: מקורותיו של רבנו תם
136 חז"ל
א. משנה ותוספתא 137; ב. תלמוד בבלי 137; ג. הלכה ומדרשי הלכה 138; ד. מדרשי אגדה 140
- 141 תרגומים ארמיים
א. תרגום אונקלוס 141; ב. תרגום יונתן 142; ג. תרגום הכתובים 143
- 144 בעלי הניקוד ובעלי הטעמים
א. בעלי הניקוד 144; ב. בעלי הטעמים 146
- 147 בעלי המסורה
א. המסורה ככלי פרשני 147; ב. יחס רבנו תם למסורה 149

- 151 חיבורים של אחרים
א. חיבורים בלתי מוכרים 151; ב. ר' סעדיה גאון 152; ג. מחברת מנחם 153; ד. ר' שמעון
בן יצחק ממגנצא 154; ה. רש"י 154; ו. רשב"ם 157
- 160 פרק ז: מגמת החיבור, מאפייני הדיון, תרבות הוויכוח**
- 160 מגמת החיבור
א. נטייה פרשנית מובהקת לצד מנחם 160; ב. תקיפת פירושי דונש כמטרה 163;
ג. הצהרות רמוזות והצהרות מפורשות על מגמת החיבור 165; ד. מצג סטטיסטי 167
- 169 מאפייני הדיון
- 170 הכרעה כדונש והסתייגות בצידה
א. ניסיון דחוק ליישב את שיטת מנחם 170; ב. תוספת חידוש של רבנו תם לעמדת
דונש 171; ג. פירוש כדונש ללא אזכור שמו 173
- 173 הצעת פשרה בין מנחם לדונש
- 175 התחמקות מדיון שאינו פרשני בעמדה נחותה של מנחם
- 177 הצדקת דונש על ידי אמירה קצרה במיוחד
- 178 הפרכה מבוססת לפירושי דונש
- 179 סטיות מהקו המגמתי: ביקורת על מנחם
א. שימוש בלשון ביקורתית כלפי מנחם 179; ב. ביקורת על מנחם בעניינים שאינם
קשורים לוויכוח הישיר שבין מנחם לדונש 181; ג. הסתייגותו של רבנו תם מפירושי דונש
ומנחם גם יחד 183; ד. התלבטות בין עמדות מנחם ודונש 184; ה. ביקורת מהותית על
מנחם 184
- 185 תרבות הוויכוח
- 186 יחס רבנו תם למנחם
א. שיר ושבח אישי 186; ב. שימוש בלשון מכבדת 186; ג. אזכור מנחם בגוף שלישי 187
- 188 יחס רבנו תם לדונש
א. ביקורת 188; ב. תוארי כבוד ולשונית כיבוד 192
- 193 יחס רבנו תם לתדמיתו
א. הצהרה על לימוד עצמי ולא על לימוד מאחרים 194; ב. התעלמות ממקור הפירוש 194;
ג. אי-הסכמה מוצהרת עם רש"י 195; ד. מיצוב עצמי בדרגת מנחם 195; ה. שבח
עצמי 195; ו. סגנון שופע ביטחון עצמי 196; ז. תוספת חידוש כביכול ללא ערך מוסף
לדיון 197
- 198 פרק ח: השפעת מגמת החיבור על הדיון הפרשני**
- 198 טיעונים פרשניים הניתנים להפרכה
א. סמנטיקה 199; ב. מורפולוגיה 200; ג. הקשר ענייני 202; ד. תקבולת 203; ה. תחביר 203;
ו. לקסיקוגרפיה 204

206	כללים שאינם כוללים א. בנייני הפועל 206; ב. תחביר 208; ג. סמנטיקה 208; ד. כללים פרשניים 209
210	פרשנות תמוהה א. סמנטיקה 210; ב. תורת ההגה 211; ג. לקסיקוגרפיה 212
212	פרשנות גמישה תואמת מטרה
214	פרק ט: ענייני הגות
214	תכונות האל
215	אמונה תמימה באל
216	מעמד האדם ורוחו
217	הבחירה החופשית
218	מסורת יהודית
219	הפולמוס האנטי־נוצרי
222	פרק י: דרכי הבעה, מתודת כתיבה, לקסיקוגרפיה
222	דרכי הבעה: לשון וסגנון
222	מילים, צירופים, משפטים א. דר־משמעות 222; ב. יצירת מילה חדשה 223; ג. שימוש בלשון בלתי מקובלת 223; ד. פרפרזה על ביטוי מקראי 223; ה. פרפרזה על ביטוי מלשון חז"ל 224; ו. שימוש בשורש אחד במילים רצופות 224; ז. תיבות רצופות חרוזות במשקל זהה 224; ח. ניסוח חריג למבעים פשוטים 224
225	מונחים פרשניים א. ביקורת על הפירוש האחר 225; ב. הסכמה עם הפירוש האחר 225; ג. מסורה 226; ד. דקדוק הלשון 226; ה. ביאור פסוקי מקרא 226
226	שימוש חריג במונח מקובל א. שפה מדוברת 227; ב. מקרא ומסורת 227; ג. מונחים דקדוקיים 227
228	סגנון א. לשון גבוהה 228; ב. סגנון פרשני ימי הביניים 228; ג. סגנונו של מנחם 229; ד. סגנון הפייטנים 230; ה. והלועזות ילעזוהו 230
230	דרכי הבעה: קישוטים ספרותיים
230	שיר מקדים לדיון
232	חריזה משולבת בדיון
232	חריזה מסיימת דיון
232	שיבוץ לשון המקרא א. שיה שוטף 233; ב. עקיצת דונש 233; ג. שבח למנחם 234; ד. עידוד עצמי 234; ה. אזכור חיובי של השם יעקב 234; ו. כללי לשון 234

- 234 שיבוץ לשון חז"ל
- 235 מתודת כתיבה
- 235 מבנה הדין
- א. פירוש לאחר דחיית הפירוש האחר 236; ב. פירוש לפני דחיית הפירוש האחר 236; ג. ההסבר הכפול 236
- 236 שימוש בפירושים שנידונו
- א. הפניה לסעיף אחר 237; ב. שימוש במונח שכבר פורש 237
- 237 דיון משני אגב גררא
- א. פירוש פסוקים 238; ב. דיונים כלליים 238
- 239 דוגמאות תיאורטיות
- 240 לקסיקוגרפיה
- 241 תנאים לאיחוד לקסיקוגרפי
- א. העדפת קרבה סמנטית למרות ריחוק מורפולוגי 241; ב. קיבוץ משמעים דומים 241; ג. מכסה מינימלית למחלקה 242; ד. הרחבת פתרון המקראות 243; ה. שיקול תיאולוגי 243
- 244 תנאים להפרדה לקסיקוגרפית
- א. הבדל סמנטי 244; ב. מטפורה 244; ג. תנאי הפרדה שונים 245
- 247 פרק יא: הפְּעֵל: חידושו של רבנו תם בתורת השורש
- 247 תולדות המחקר על שיטת השורש של רבנו תם
- 248 רבנו תם מקבל את שיטתו של מנחם בקביעת השורש
- 249 פְּעֵל של שלב המעבר
- 252 תורת הפְּעֵל בלשון רבנו תם
- 253 הערות שונות לעניין הפְּעֵל בלשון רבנו תם
- 254 הערות למאמרו של אלדר
- 257 סיכום
- 258 פרק יב: ענייני דקדוק הלשון
- 258 מונחי לשון
- 264 נושאים מתורת ההגה
- 264 הדגש
- א. דגש משלים עקב הידמות 264; ב. דגש משלים עקב התלכדות 264; ג. דגש משלים אחרי אותיות מש"ה 265; ד. דגש תבניתי 265; ה. דגש קל 265; ו. תשלום דגש 266
- 266 אותיות נוספות (טפלות)
- א. אותיות נוספות הנהגות 266; ב. אותיות נוספות שאינן נהגות 267

- 267 ארתיות חסרות
- 268 ארתיות, מלכים ומשרתים
- 268 כללי ניקוד שונים
 א. ה"א התמיהה וה"א הידיעה 268; ב. האות הדגושה בגזרת הכפולים 268; ג. הבדלים בניקוד בין השם לפועל 269; ד. חילופי חולם / שורוק 269; ה. חילופים בין וי"ו עיצורית לווי"ו שהיא אם קריאה 269; ו. ניקוד המבנה הסגולי בהשפעת ח, ע 270; ז. ניקוד מבנה סגולי שתנועתו הראשונה o ובו אות גרונית 270; ח. ניקוד פועל עם כינוי חבר כאשר עי"ן הפועל או למ"ד הפועל גרונית 270
- 271 נושאים מתורת הצורות
- 271 גזרות הפועל
 א. נחי ע"ו (1) 271; ב. נחי ע"ו (2) 271; ג. נחי ל"ה 271; ד. חסרי פ"נ 272; ה. נחי פ"י (1) 273; ו. נחי פ"י (2) 274; ז. נחי פ"י עם נחי ל"ה 274; ח. חסרי פ"נ עם נחי ל"ה 274; ט. כפולים 274; י. נחי ע"ו נפעל 274; יא. נחי ע"ו פיעל 275; יב. שלמים 275; יג. מרובעים 275; יד. נחי פ"א 276
- 276 ענייני שורש שונים
 א. שורש בן שתי ארתיות (שניי) 276; ב. שורש מחומש 278; ג. מעמדה של האל"ף 278; ד. ארתיות שורש הנספחות לשורש 279; ה. סמנטיקה 280
- 281 הבניין הקל והבניינים הכבדים
- 282 הערות שונות על בנייני הפועל
- 283 שם עצם
 א. שם עצם הנגזר מפועל 283; ב. פועל הנגזר משם עצם 285; ג. צורות סמיכות 285
- 286 השוואת משקלים
- 287 נושאים מתחום התחביר
 א. אות וירטואלית 287; ב. אות טפלה (יתרה) 287; ג. ארתיות ומילות יחס, מיליות 289; ד. ארתיות ומילים מוצרכות 289; ה. מושא כפול 290; ו. סמיכות 290; ז. ה"א התמיהה 290; ח. זכר ונקבה 291; ט. יחיד ורבים 291
- 292 חתימה

ב. מהדורה מדעית מבוארת

עם חילופי נוסחאות, ציטוטים ממחברת מנחם והשגות דונש

- 295 מבוא למהדורה
 מקרא 295; הערות למנגנון ביקורת הטקסט 295
- 296 תוכן עניינים לסעיפי המהדורה ולסעיפי מהדורת פיליפאוסקי
- 301 שיר ההקדמה לחיבור ההכרעות
 כתבייהיד 301; מבנה ותוכן 301; שיר ההקדמה 303

314	סעיפים 1-160
693	שיר סיכום לחיבור ההכרעות
698	ביבליוגרפיה
719	מפתחות למהדורת רבנו תם ולפירושיה